

BVD / SBP

- rapportage over internationale ontwikkelingen
feiten en achtergronden die van belang
kunnen zijn voor de binnenlandse veiligheid

Nr. A84/ 62

7 november 1984.

DE AFFAIRE : INLEIDING

De afgelopen weken heeft de affaire in ruime mate de aandacht van de internationale pers getrokken, niet in de laatste plaats omdat bij de moord op deze vooraanstaande geestelijke de Poolse veiligheidsdienst bleek betrokken. Alvorens in te gaan op deze zaak, wordt in deze inleidende FOCUS in grote lijnen de politieke situatie in Polen aan de vooravond van de ontvoering van geschetst. Daarnaast zal in het kort worden weergegeven hoe reeds voordien werd gemaltraiteerd als militant priester en Solidariteit-sympathisant.

In een volgende FOCUS zal aandacht besteed worden aan de ontvoering en dood van , de behandeling van deze affaire door de Poolse autoriteiten, de reacties van kardinaal en de voormalige leider van Solidariteit , de betrokkenheid van de Poolse veiligheidsdienst en de mogelijke politieke consequenties, die deze zaak voor Polen kan krijgen.

DE AFFAIRE : INLEIDING

Politieke situatie in Polen vóór de affaire-----

Sinds de opheffing van de staat van beleg in juli 1983, lijkt de Poolse partijleider en premier generaal in toenemende mate te streven naar een vorm van nationale verstandhouding met de Poolse kerk onder leiding van kardinaal en de gematigde (oud-)activisten van Solidariteit, zoals die vertegenwoordigd worden door , de vroegere voorzitter van de vrije vakbond. In het begin van dit jaar heeft deze politiek met name gestalte gekregen in de gesprekken tussen en over de oprichting van een kerkelijk steunfonds voor de particuliere landbouw in Polen. Zo mogelijk nog veelzeggender was de amnestie-regeling voor vrijwel alle politieke gevangenen, afgekondigd ter gelegenheid van de veertigste verjaardag van het communistisch regime , waardoor afgelopen zomer o.a. vier prominente leden van het, in 1981 opgeheven, oppositionele Comité voor Sociale Zelfverdediging (KOR) en zeven oud-leiders van Solidariteit in vrijheid werden gesteld.

Volgens waarnemers hoopt met zijn huidige binnenlandse politiek eindelijk het maatschappelijk draagvlak te vinden, waarnaar zijn regime al zo lang op zoek is. Eerder is gebleken dat de oprichting van nieuwe strak gereguleerde vakbonden op bedrijfsniveau en de vervanging van het Front van Nationale Eenheid door de Patriottische Beweging voor Nationale Wedergeboorte (PRON) *, niet

*.) De PRON is een massa-organisatie, die de leidende rol van de Poolse CP erkent en waarbinnen politieke, sociale en kerkelijke organisaties formeel hun belangen en wensen kenbaar kunnen maken.

heeft geleid tot het overbruggen van de kloof tussen regering en bevolking. Daar komt bij dat de Poolse Verenigde Arbeiders Partij (PVAP) haar leidende rol in deze organisaties niet heeft kunnen waarmaken. De door een massaal ledenverlies sterk afgeslankte communistische partij is namelijk nog steeds niet in staat politiek en ideologisch een vuist te maken, terwijl zij ook iedere aansluiting bij de jeugd en de intellectuelen mist. 's streven naar een nationale consensus schijnt dan ook de enige overgebleven mogelijkheid te zijn om de huidige politieke patstelling in Polen te doorbreken.

De Poolse generaal lijkt daarbij te kunnen rekenen op de steun van de pragmatische en de "liberale" leden van het Politburo en het CC-secretariaat van de PVAP, die een vorm van verstandhouding met de gematigde oppositie en de katholieke kerk in Polen als een onmisbare voorwaarde zien voor het succesvol doorvoeren van economische hervormingen. 's beleid ontmoet echter kritiek bij orthodoxe "hardliners" in de partijtop als en , die eerst de autoriteit van de partij hersteld wensen te zien en een hard optreden eisen tegen de ondergrondse cellen van Solidariteit en de militante bisschoppen en priesters, die van de kansel openlijk blijk geven van hun sympathie voor de illegale vakbond. Deze dogmatici zouden in het zadel worden gehouden door de Sovjetleiding, die van het bezoek van aan de USSR in mei jl. gebruik zou hebben gemaakt om haar wantrouwen ten aanzien van de recente ontwikkelingen in Polen kenbaar te maken.

is daarmee gedwongen om voorzichtig te manoeuvreren. Bij mutaties in de partijtop in het recente verleden is gebleken, dat hij onder druk van Moskou alleen één of meer "hardliners" uit de partijleiding kan verwijderen als daar een gelijkwaardige verzwakking van de invloed van de "liberalen" tegenover staat. Toegeven aan de

kritiek van de dogmatici en overgaan tot een harde onderdrukking van radicale Solidariteitsactivisten en militante geestelijken, zou niet alleen de gevoelige relatie met de Poolse kerk en de gematigde oppositie verstoren, maar ook leiden tot verlies van het in de afgelopen maanden moeizaam opgebouwde minimum aan politiek crediet bij de bevolking. Uit deze politieke constellatie moge blijken, dat

zich aan de vooravond van de affaire in een delicate positie bevond, waarin hij zich geen incident kon veroorloven dat zijn politieke speelruimte verder zou verkleinen.

----- als militant priester en Solidariteit-sympathisant -----

In augustus 1980, de maand van de accoorden van Gdansk en de geboorte van Solidariteit, werd de toen 33-jarige kapelaan door kardinaal , de voorganger van de huidige priester van de Poolse kerk , benoemd tot aalmoezenier van de Warschause staalfabriek Nowa Huta. Als zielzorger van de staalarbeiders trok al spoedig de aandacht door zijn ongezouten kritiek op het communistische regime en door zijn vurige pleidooien voor Solidariteit en een menswaardiger maatschappij.

bij Krakow.

Toen in december ¹⁹⁸¹ ~~1980~~ de staat van beleg werd afgekondigd en Solidariteit ondergronds ging, maakte een begin met zijn maandelijkse "missen voor het vaderland", speciale kerkdiensten op elke laatste zondag van de maand voor de geïnterneerden, de ondergrondse Solidariteit en de slachtoffers van de noodtoestand. Zijn symbolische aanwezigheid bij rechtszaken tegen Solidariteitsactivisten en vooral zijn scherpe preken in de Sint Stanislaw Kostka kerk in Zoliborz, een voorstad van Warschau, deden zijn naam bovenaan een lijst van 69 "politieke" priesters belanden, die de kerkleiding eind vorig jaar kreeg overhandigd van de Poolse regering met het dringende verzoek de betrokkenen tot de orde te roepen. zal dus wel door verzocht zijn om zich in zijn uitspraken te matigen, maar zette niettemin zijn "missen voor het vaderland" voort.

Nadat de Poolse kerkleiding geweigerd had om het zwijgen op te leggen, gingen de autoriteiten eigen initiatieven ontplooiën om de militante priester de mond te snoeren. In de flat van

(waar hij zelden of nooit kwam, omdat hij doorgaans in zijn pastorie woonde) werden explosieven, een drukpers, munitie en grote hoeveelheden literatuur "gevonden". Veertien keer werd hij vervolgens door de politie verhoord wegens het "bezit" van dit verboden materiaal en het vermeende misbruik van de godsdienstvrijheid voor politieke doeleinden.

In Juli jl. werden in het kader van de algehele politieke amnestie-regeling de tegen uitgebrachte aanklachten ingetrokken, maar de intimidatiepogingen van met name de geheime politie werden voortgezet. Het leeuwendeel van de post van bestond dan ook uit dreigbrieven terwijl hij ook steeds vaker anonieme telefoontjes ontving. Nadat zijn auto met verf was besmeurd, in zijn woning was ingebroken en een brandbom door zijn ramen was gegooid, werden bij zijn pastorie lijfwachten geposteerd.

De afgelopen maanden was het doelwit van een grootscheepse hetzecampagne in de officiële Poolse pers, waarbij met name "minister van informatie" zich niet onbetuigd liet. Onder zijn pseudonym betitelde deze regeringswoordvoerder o.a. als een "woedende"), die haat en fanatisme preekte

*) was een Italiaanse boeteprediker die tegen het einde van de vijftiende eeuw in Florence met het temperament van een onverbiddelijk profeet en in de overtuiging een goddelijke opdracht te vervullen heeft getracht Middeleeuwse denkbeelden in de praktijk door te voeren, die in zijn tijd en omgeving niet realiseerbaar waren. In 1498 werd hij op beschuldiging van ketterij, schisma en opstand tegen het pauselijk gezag ter dood veroordeeld, opgehangen en verbrand.

tegen het communistische Polen". Op afstand werd hij bijgevallen door de Sovjet-regeringskrant Izvestia, die de kring rond de Poolse priester als een "bolwerk van de onverbeterlijke contra-revolutionairen" omschreef.

Ofschoon was uitgegroeid tot een symbool van de een-drachtigheid tussen de Poolse clerus en de verboden vakbond Solidariteit heeft hij altijd ontkend, dat hij zich met politiek had ingelaten en beweerd, dat hij uit patriottische motieven handelde ("Liefde voor het vaderland is geen politiek"). Hij behoorde tot het deel van de katholieke geestelijkheid in Polen, waarvoor kerk en communisme onverenigbaar zijn: "Men mag niet zwijgen als de christelijke moraal wordt vervangen door de zogenoemde socialistisch moraal. Wat kan dit land overeind houden als het wordt ontdaan van zijn christelijke tradities en cultuur? Zal het zich kunnen voeden met de leugens van Trybuna Ludu *), met verzwegen historische feiten, met de laster waarmee Solidariteit zwart wordt gemaakt, met de valse beschuldigingen tegen democratisch gekozen leiders? Als de leugen officieel wordt gecultiveerd is er geen ruimte voor de waarheid" **).

*) Dagblad van de Poolse CP (PVAP).

**) Ontleend aan de preek, op basis waarvan werd aangeklaagd wegens misbruik van godsdienstvrijheid.